

LICZBY PIERWSZE

ARKADIUSZ MĘCEL

Warsztaty KFndD „**Elementy teorii liczb i kryptografii**”,
Wydział Matematyki, Informatyki i Mechaniki UW, 3 XII 2022 r.

Definicja liczby pierwszej

Liczbę całkowitą $p > 1$ nazywamy:

- **pierwszą**, jeśli jej dodatnimi dzielnikami są tylko 1 oraz p ,
- **złożoną**, jeśli nie jest liczbą pierwszą.

Zbiór wszystkich liczb całkowitych oznaczamy przez \mathbb{Z} .

Zbiór wszystkich liczb pierwszych oznaczamy przez \mathbb{P} .

Dla liczby naturalnej $n \geq 1$ przez p_n oznaczamy n -tą kolejną liczbę pierwszą.

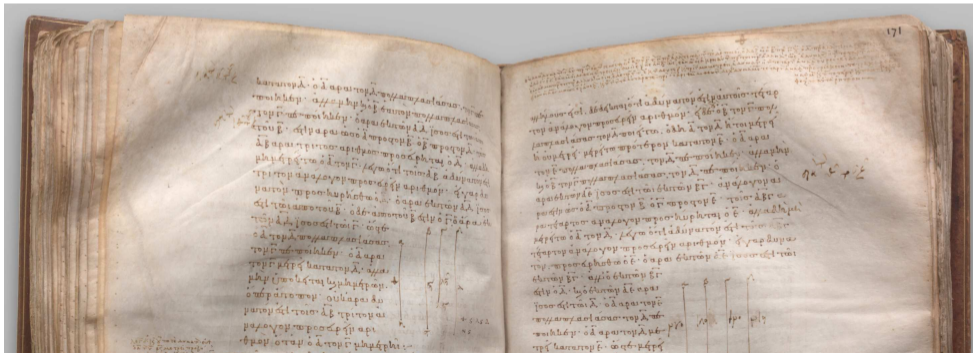
Przykłady

$$p_1 = 2, \quad p_2 = 3, \quad p_3 = 5, \quad p_{20} = 71, \quad p_{2 \cdot 10^{17}} = 8512677386048191063$$

Twierdzenie Euklidesa (ok –300 r.) — *Elementy*, księga IX, Stwierdzenie 20

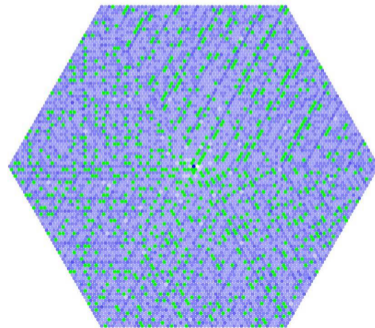
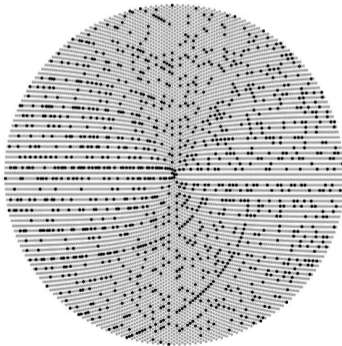
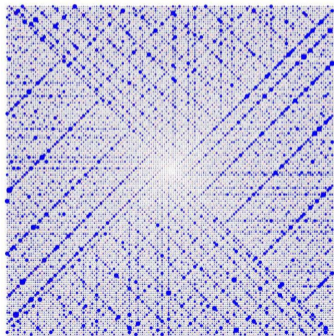
Jest więcej liczb pierwszych niż jakakolwiek ustalona ilość liczb pierwszych.

Niech a, b, c będą liczbami pierwszymi. Twierdzę, że istnieje więcej liczb pierwszych niż a, b, c . W tym celu rozważmy liczbę $d = abc + 1$.
Albo jest ona pierwsza albo ma czynnik pierwszy...

Główne pytanie

Jak rozmieszczone są wśród liczb naturalnych liczby pierwsze?

Główne pytanie

Jak rozmieszczone są wśród liczb naturalnych liczby pierwsze?

- Euklides — liczb pierwszych jest nieskończenie wiele, ale w \mathbb{N} są dowolnie duże *dziury* — ciągi kolejnych liczb złożonych (wrócimy do tego).
- Euler — suma odwrotności wszystkich kolejnych liczb naturalnych oraz suma odwrotności wszystkich liczb pierwszych są nieskończone

$$\frac{1}{1} + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \frac{1}{4} + \dots = \infty, \quad \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \frac{1}{5} + \frac{1}{7} + \frac{1}{11} + \dots = \infty$$

ale sumy częściowe rosną *bardzo wolno*:

- suma odwrotności n pierwszych liczb naturalnych rośnie jak $\log(n)$ — czyli mniej więcej jak liczba cyfr liczby n ,
- druga suma rośnie mniej więcej jak $\log(\log(n))$ — suma sumy cyfr liczby n .

- Legendre, Gauss — ile jest liczb pierwszych nie większych od n ? Liczbę tą oznaczamy przez $\pi(n)$. Znowu *przeczuwa się* związek z liczbą cyfr n :

$$\pi(10^1) = 4$$

$$\pi(10^2) = 25$$

$$\pi(10^3) = 168$$

$$\pi(10^4) = 1229$$

$$\pi(10^5) = 9592$$

$$\pi(10^6) = 78498$$

$$\pi(10^7) = 664579$$

$$\pi(10^8) = 5761455$$

$$\pi(10^9) = 50847534$$

$$\pi(10^{10}) = 455052511$$

$$\pi(10^{11}) = 4118054813$$

Intuicje te były wielkim wyzwaniem dla XIX-wiecznych matematyków: Legendre'a, Gaussa, Czebyszewa, Riemanna, Rozwiązali je — w postaci tzw. **twierdzenia o liczbach pierwszych** Hadamard i niezależnie de la Vallee Poussin (1896).

Cel. Twierdzenie Czebyszewa (1850), inaczej: postulat Bertranda

Dla każdej liczby naturalnej $n \geq 2$ istnieje taka liczba pierwsza p , że:

$$n < p < 2n.$$

Oglądać będziemy dowód 19-letniego Paula Erdős z 1932 roku.

CZEŚĆ I

DZIELNIKI PIERWSZE I SILNIE

Adrien-Marie Legendre (1752-1833)

Notacja sigma-pi dla sum i iloczynów

Suma liczb a_1, \dots, a_n indeksowanych liczbami k ze zbioru od $\{1, \dots, n\}$:

$$\sum_{k=1}^n a_k := a_1 + a_2 + a_3 + \dots + a_n.$$

Iloczyn liczb a_1, \dots, a_n indeksowanych liczbami k ze zbioru od $\{1, \dots, n\}$:

$$\prod_{k=1}^n a_k := a_1 \cdot a_2 \cdot a_3 \cdot \dots \cdot a_n.$$

Przykłady

$$\sum_{k=1}^{10} \frac{1}{k} = \frac{1}{1} + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \frac{1}{4} + \frac{1}{5} + \frac{1}{6} + \frac{1}{7} + \frac{1}{8} + \frac{1}{9} + \frac{1}{10},$$

$$\sum_{k=1}^n k^2 = 1^2 + 2^2 + 3^2 + \dots + n^2,$$

$$\prod_{k \leq n} k = 1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot n.$$

Definicja liczby $n!$ (czytaj: n silnia)

Niech $n \geq 0$ będzie liczbą całkowitą. Określamy

$$n! = \begin{cases} 0, & \text{dla } n = 0 \\ 1, & \text{dla } n = 1 \\ 1 \cdot 2 \cdot \dots \cdot n, & \text{dla } n > 1. \end{cases}$$

Przykłady

- $4! = 1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot 4 = 24$
- $5! = 1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot 4 \cdot 5 = 120$
- $6! = 1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot 4 \cdot 5 \cdot 6 = 720$

Definicja liczby $n!$ (czytaj: n silnia)

Niech $n \geq 0$ będzie liczbą całkowitą. Określamy

$$n! = \begin{cases} 0, & \text{dla } n = 0 \\ 1, & \text{dla } n = 1 \\ 1 \cdot 2 \cdot \dots \cdot n, & \text{dla } n > 1. \end{cases}$$

Proste własności

- $(n + 1)! = (n + 1) \cdot n!$
- $n \cdot n! = (n + 1)! - n!$
- $\sum_{k=1}^n k \cdot k! = (n + 1)! - 1$

Uwaga — liczba $n!$ ma *małe* dzielniki pierwsze

Niech $n \geq 2$ będzie liczbą całkowitą. **Dzielnikami pierwszymi** liczby $n!$ mogą być jedynie liczby nie większe niż n , czyli:

$$2, 3, \dots, n.$$

Dowód. Na mocy twierdzenia o **jednoznaczności** rozkładu liczby całkowitej $n > 1$ na czynniki pierwsze mamy następującą własność (można ją dowodzić inaczej).

Fakt

Niech $p \in \mathbb{P}$ oraz niech $a, b \in \mathbb{Z}$. Wówczas:

$$p \mid ab \implies (p \mid a \text{ lub } p \mid b).$$

Problem

Niech $n \geq 2$ będzie liczbą całkowitą oraz niech p będzie liczbą pierwszą. Wyznaczyć największą potęgę całkowitą liczby p , która jest dzielnikiem n , to znaczy — liczbę całkowitą k taką, że

$$p^k \mid n \quad \text{oraz} \quad p^{k+1} \nmid n$$

Liczbę k oznaczamy przez $v_p(n)$ (jest to tzw. wykładnik p -adyczny liczby n).

Przykłady

- $v_3(24) = v_3(2^3 \cdot 3) = 1$,
- $v_5(400) = v_5(2^4 \cdot 5^2) = 2$,
- $v_2(6!) = v_2(1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot 4 \cdot 5 \cdot 6) = 4$.

Zadanie. Niech n będzie liczbą naturalną. Znaleźć najwyższą potęgę liczby 2 będącą dzielnikiem liczby

$$(n + 1)(n + 2) \cdot \dots \cdot 2n.$$

Zadanie. Niech n będzie liczbą naturalną. Znaleźć najwyższą potęgę liczby 2 będącą dzielnikiem liczby

$$(n+1)(n+2) \cdot \dots \cdot 2n.$$

Rozwiązanie. Rozważana liczba równa jest ilorazowi

$$\frac{(2n)!}{n!}.$$

Zadanie. Niech n będzie liczbą naturalną. Znaleźć najwyższą potęgę liczby 2 będącą dzielnikiem liczby

$$(n+1)(n+2) \cdot \dots \cdot 2n.$$

Rozwiązanie. Rozważana liczba równa jest ilorazowi

$$\frac{(2n)!}{n!}.$$

Przedstawiamy powyższą liczbę w postaci ilorazu iloczynów:

$$\frac{1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot 2n}{1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot n} = 1 \cdot 3 \cdot 5 \cdot \dots \cdot (2n-1) \cdot \frac{2 \cdot 4 \cdot 6 \cdot \dots \cdot 2n}{1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot n} = 1 \cdot 3 \cdot 5 \cdot \dots \cdot (2n-1) \cdot 2^n.$$

Zadanie. Niech n będzie liczbą naturalną. Znaleźć najwyższą potęgę liczby 2 będącą dzielnikiem liczby

$$(n+1)(n+2) \cdot \dots \cdot 2n.$$

Rozwiązanie. Rozważana liczba równa jest ilorazowi

$$\frac{(2n)!}{n!}.$$

Przedstawiamy powyższą liczbę w postaci ilorazu iloczynów:

$$\frac{1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot 2n}{1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot n} = 1 \cdot 3 \cdot 5 \cdot \dots \cdot (2n-1) \cdot \frac{2 \cdot 4 \cdot 6 \cdot \dots \cdot 2n}{1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot n} = 1 \cdot 3 \cdot 5 \cdot \dots \cdot (2n-1) \cdot 2^n.$$

Zatem

$$v_2((n+1)(n+2) \cdot \dots \cdot 2n) = n.$$

Ćwiczenie. Własności v_p

Niech p będzie liczbą pierwszą, zaś a, b niech będą liczbami całkowitymi. Wówczas:

- $a \mid b$ wtedy i tylko wtedy, gdy $v_p(a) \leq v_p(b)$, dla dowolnej $p \in \mathbb{P}$,
- $v_p(a \cdot b) = v_p(a) + v_p(b)$,
- $v_p\left(\frac{a}{b}\right) = v_p(a) - v_p(b)$,
- $v_p(a^n) = n \cdot v_p(a)$,
- $v_p(\text{NWD}(a, b)) = \min\{v_p(a), v_p(b)\}$,
- $v_p(\text{NWW}(a, b)) = \max\{v_p(a), v_p(b)\}$,
- $v_p(a \pm b) \geq \min\{v_p(a), v_p(b)\}$, a równość zachodzi, gdy $v_p(a) \neq v_p(b)$.

Niech $n \geq 1$ będzie liczbą naturalną oraz $p \in \mathbb{P}$. Chcemy wyznaczyć

$$v_p(n!).$$

Niech $n \geq 1$ będzie liczbą naturalną oraz $p \in \mathbb{P}$. Chcemy wyznaczyć $v_p(n!)$.

- Mamy:

$$v_p(n!) = v_p(1) + v_p(2) + \dots + v_p(n).$$

Niech $n \geq 1$ będzie liczbą naturalną oraz $p \in \mathbb{P}$. Chcemy wyznaczyć

$$v_p(n!).$$

- Mamy:

$$v_p(n!) = v_p(1) + v_p(2) + \dots + v_p(n).$$

- Jeśli m nie jest wielokrotnością p , to $v_p(m) = 0$. Zatem:

$$v_p(n!) = v_p(p) + v_p(2p) + \dots + v_p(kp),$$

gdzie k — największa liczba całkowita nie większa niż $\frac{n}{p}$.

Niech $n \geq 1$ będzie liczbą naturalną oraz $p \in \mathbb{P}$. Chcemy wyznaczyć

$$v_p(n!).$$

- Mamy:

$$v_p(n!) = v_p(1) + v_p(2) + \dots + v_p(n).$$

- Jeśli m nie jest wielokrotnością p , to $v_p(m) = 0$. Zatem:

$$v_p(n!) = v_p(p) + v_p(2p) + \dots + v_p(kp),$$

gdzie k — największa liczba całkowita nie większa niż $\frac{n}{p}$.

- Największą liczbę całkowitą nie większą niż $x \in \mathbb{R}$ oznaczamy przez $[x]$. Zatem liczba liczb naturalnych $k \leq n$ takich, że $v_p(k) \geq 1$ wynosi:

$$\left[\frac{n}{p} \right].$$

Niech $n \geq 1$ będzie liczbą naturalną oraz $p \in \mathbb{P}$. Chcemy wyznaczyć

$$v_p(n!).$$

- Mamy:

$$v_p(n!) = v_p(1) + v_p(2) + \dots + v_p(n).$$

- Jeśli m nie jest wielokrotnością p , to $v_p(m) = 0$. Zatem:

$$v_p(n!) = v_p(p) + v_p(2p) + \dots + v_p(kp),$$

gdzie k — największa liczba całkowita nie większa niż $\frac{n}{p}$.

- Liczba liczb naturalnych $k \leq n$ takich, że $v_p(k) \geq 2$ wynosi:

$$\left[\frac{n}{p^2} \right].$$

Niech $n \geq 1$ będzie liczbą naturalną oraz $p \in \mathbb{P}$. Chcemy wyznaczyć

$$v_p(n!).$$

- Mamy:

$$v_p(n!) = v_p(1) + v_p(2) + \dots + v_p(n).$$

- Jeśli m nie jest wielokrotnością p , to $v_p(m) = 0$. Zatem:

$$v_p(n!) = v_p(p) + v_p(2p) + \dots + v_p(kp),$$

gdzie k — największa liczba całkowita nie większa niż $\frac{n}{p}$.

- Liczba liczb naturalnych $k \leq n$ takich, że $v_p(k) \geq 3$ wynosi:

$$\left[\frac{n}{p^3} \right].$$

Niech $n \geq 1$ będzie liczbą naturalną oraz $p \in \mathbb{P}$. Chcemy wyznaczyć

$$v_p(n!).$$

Jeśli $k \leq n$ oraz $v_p(k) = s$, to owe s kopii liczby p wchodzących do rozkładu na czynniki pierwsze liczby $k \leq n$ wliczamy do sumy $v_p(1) + \dots + v_p(n)$ poprzez s kroków:

- raz, gdy liczymy k jako liczbę która spełnia $v_p(k) \geq 1$,
- raz, gdy liczymy k jako liczbę która spełnia $v_p(k) \geq 2$,
- raz, gdy liczymy k jako liczbę która spełnia $v_p(k) \geq 3$,
- \vdots
- raz, gdy liczymy k jako liczbę która spełnia $v_p(k) \geq s$,

Formuła Legendre'a

Niech n będzie liczbą całkowitą dodatnią oraz p – liczbą pierwszą. Wówczas:

$$v_p(n!) = \sum_{k=1}^s \left[\frac{n}{p^k} \right] = \left[\frac{n}{p} \right] + \left[\frac{n}{p^2} \right] + \left[\frac{n}{p^3} \right] + \dots + \left[\frac{n}{p^s} \right],$$

gdzie s jest największą liczbą całkowitą taką, że $p^s \leq n$.

Przykład 1.

$$v_5(2020!) = \left[\frac{2020}{5} \right] + \left[\frac{2020}{25} \right] + \left[\frac{2020}{125} \right] + \left[\frac{2020}{625} \right] = 404 + 80 + 16 + 3 = 503.$$

Uwaga. Dla dowolnej dodatniej liczby naturalnej mamy $v_2(n) > v_5(n)$, więc liczba zer stojących na końcu zapisu dziesiętnego liczby naturalnej n wynosi $v_5(n!)$

Przykład 2. Nie istnieje liczba naturalna n , dla której $2^n \mid n!$

- Pokażemy, że dla każdego $n > 0$ mamy $v_2(2^n) > v_2(n!)$.

Przykład 2. Nie istnieje liczba naturalna n , dla której $2^n \mid n!$

- Pokażemy, że dla każdego $n > 0$ mamy $v_2(2^n) > v_2(n!)$.
- Ze wzoru Legendre'a

$$v_2(n!) = \left[\frac{n}{2} \right] + \left[\frac{n}{2^2} \right] + \dots + \left[\frac{n}{2^s} \right],$$

gdzie $2^s \leq n < 2^{s+1}$.

Przykład 2. Nie istnieje liczba naturalna n , dla której $2^n \mid n!$

- Pokażemy, że dla każdego $n > 0$ mamy $v_2(2^n) > v_2(n!)$.
- Ze wzoru Legendre'a

$$v_2(n!) = \left[\frac{n}{2} \right] + \left[\frac{n}{2^2} \right] + \dots + \left[\frac{n}{2^s} \right],$$

gdzie $2^s \leq n < 2^{s+1}$.

- A zatem mamy $v_2(n!) \leq \frac{n}{2} + \frac{n}{2^2} + \dots + \frac{n}{2^s} = \frac{n}{2} \left(1 + \frac{1}{2} + \dots + \frac{1}{2^{s-1}} \right)$.

Przykład 2. Nie istnieje liczba naturalna n , dla której $2^n \mid n!$

- Pokażemy, że dla każdego $n > 0$ mamy $v_2(2^n) > v_2(n!)$.
- Ze wzoru Legendre'a

$$v_2(n!) = \left[\frac{n}{2} \right] + \left[\frac{n}{2^2} \right] + \dots + \left[\frac{n}{2^s} \right],$$

gdzie $2^s \leq n < 2^{s+1}$.

- A zatem mamy $v_2(n!) \leq \frac{n}{2} + \frac{n}{2^2} + \dots + \frac{n}{2^s} = \frac{n}{2} \left(1 + \frac{1}{2} + \dots + \frac{1}{2^{s-1}} \right)$.
- Ze wzoru skróconego mnożenia $a^s - 1 = (a - 1)(a^{s-1} + a^{s-2} + \dots + a + 1)$:

$$1 + \frac{1}{2} + \dots + \dots + \frac{1}{2^{s-1}} = \frac{1 - \frac{1}{2^s}}{1 - \frac{1}{2}} = 2 - \frac{1}{2^{s-1}}.$$

zatem mamy:

$$v_2(n!) \leq \frac{n}{2} \left(2 - \frac{1}{2^{s-1}} \right) < n = v_2(2^n).$$

Przykład 3. Dla dowolnych liczb naturalnych n, m liczba

$$\binom{n+m}{m} = \frac{(n+m)!}{n! \cdot m!}$$

jest całkowita.

Przykład 3. Dla dowolnych liczb naturalnych n, m liczba

$$\binom{n+m}{m} = \frac{(n+m)!}{n! \cdot m!}$$

jest całkowita.

- Pokażemy, że dla dowolnej liczby pierwszej p zachodzi nierówność:

$$v_p(n! \cdot m!) = v_p(n!) + v_p(m!) \leq v_p((m+n)!).$$

Przykład 3. Dla dowolnych liczb naturalnych n, m liczba

$$\binom{n+m}{m} = \frac{(n+m)!}{n! \cdot m!}$$

jest całkowita.

- Pokażemy, że dla dowolnej liczby pierwszej p zachodzi nierówność:

$$v_p(n! \cdot m!) = v_p(n!) + v_p(m!) \leq v_p((m+n)!).$$

- Niech s będzie liczbą naturalną taką, że $p^s \leq m+n < p^{s+1}$. Wtedy

$$v_p(m!) \leq \left[\frac{m}{p} \right] + \left[\frac{m}{p^2} \right] + \dots + \left[\frac{m}{p^s} \right]$$

$$v_p(n!) \leq \left[\frac{n}{p} \right] + \left[\frac{n}{p^2} \right] + \dots + \left[\frac{n}{p^s} \right]$$

$$v_p((m+n)!) = \left[\frac{m+n}{p} \right] + \left[\frac{m+n}{p^2} \right] + \dots + \left[\frac{m+n}{p^s} \right]$$

Przykład 3. Dla dowolnych liczb naturalnych n, m liczba

$$\binom{n+m}{m} = \frac{(n+m)!}{n! \cdot m!}$$

jest całkowita.

- Pokażemy, że dla dowolnej liczby $1 \leq r \leq s$ mamy:

$$\left[\frac{m}{p^r} \right] + \left[\frac{n}{p^r} \right] \leq \left[\frac{m+n}{p^r} \right]$$

Przykład 3. Dla dowolnych liczb naturalnych n, m liczba

$$\binom{n+m}{m} = \frac{(n+m)!}{n! \cdot m!}$$

jest całkowita.

- Pokażemy, że dla dowolnej liczby $1 \leq r \leq s$ mamy:

$$\left[\frac{m}{p^r} \right] + \left[\frac{n}{p^r} \right] \leq \left[\frac{m+n}{p^r} \right]$$

- Dla dowolnych $x, y \in \mathbb{R}$ mamy jednak $[x] \leq x$, oraz $[y] \leq y$, zatem

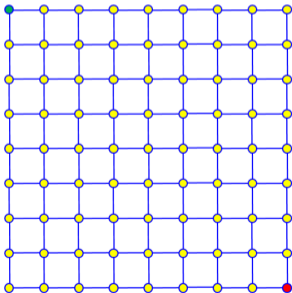
$$[x] + [y] \leq x + y.$$

Skoro jednak $[x] + [y]$ jest całkowita, to

$$[x] + [y] \leq [x + y].$$

CZĘŚĆ II

LICZBA $\binom{2n}{n}$ I JEJ DZIELNIKI PIERWSZE

Ile jest dróg *w prawo i w dół* z lewego górnego rogu do prawego dolnego?

Kluczowa uwaga

Każda liczba pierwsza p spełniająca nierówność $n < p < 2n$ jest dzielnikiem liczby

$$\binom{2n}{n} = \frac{(2n)!}{n! \cdot n!}.$$

Dowód. Mamy:

$$\frac{(2n)!}{n! \cdot n!} = \frac{n! \cdot (n+1)(n+2)\dots 2n}{n! \cdot n!} = \frac{(n+1)(n+2)\dots 2n}{n!}.$$

Żadna liczba pierwsza p spełniająca $n < p < 2n$ nie jest dzielnikiem $n!$

Każda taka liczba wchodzi do rozkładu $\frac{(2n)!}{n! \cdot n!}$ dokładnie raz.

Pytanie. Czy jest możliwe, że $\binom{2n}{n}$ jest iloczynem **tylko** liczb pierwszych od 2 do n ?

Wyznaczmy $x_p = v_p\left(\binom{2n}{n}\right)$.

Wyznaczymy $x_p = v_p\binom{2n}{n} = v_p((2n)!) - v_p(n! \cdot n!) = v_p((2n)!) - 2v_p(n!)$.

Z wzoru Legendre'a jest to suma postaci:

$$\sum_k \left(\left[\frac{2n}{p^k} \right] - 2 \left[\frac{n}{p^k} \right] \right).$$

Wyznaczymy $x_p = v_p\binom{2n}{n} = v_p((2n)!) - v_p(n! \cdot n!) = v_p((2n)!) - 2v_p(n!)$.

Z wzoru Legendre'a jest to suma postaci:

$$\sum_k \left(\left[\frac{2n}{p^k} \right] - 2 \left[\frac{n}{p^k} \right] \right).$$

Dla każdego k mamy:

$$0 \leq \left[\frac{2n}{p^k} \right] - 2 \left[\frac{n}{p^k} \right] < \frac{2n}{p^k} - 2 \left(\frac{n}{p^k} - 1 \right) = 2.$$

Wyznaczymy $x_p = v_p\binom{2n}{n} = v_p((2n)!) - v_p(n! \cdot n!) = v_p((2n)!) - 2v_p(n!)$.

Z wzoru Legendre'a jest to suma postaci:

$$\sum_k \left(\left[\frac{2n}{p^k} \right] - 2 \left[\frac{n}{p^k} \right] \right).$$

Dla każdego k mamy:

$$0 \leq \left[\frac{2n}{p^k} \right] - 2 \left[\frac{n}{p^k} \right] < \frac{2n}{p^k} - 2 \left(\frac{n}{p^k} - 1 \right) = 2.$$

Zatem

- każdy powyższy składnik równy jest 0 lub 1,

Wyznaczymy $x_p = v_p\binom{2n}{n} = v_p((2n)!) - v_p(n! \cdot n!) = v_p((2n)!) - 2v_p(n!)$.

Z wzoru Legendre'a jest to suma postaci:

$$\sum_k \left(\left[\frac{2n}{p^k} \right] - 2 \left[\frac{n}{p^k} \right] \right).$$

Dla każdego k mamy:

$$0 \leq \left[\frac{2n}{p^k} \right] - 2 \left[\frac{n}{p^k} \right] < \frac{2n}{p^k} - 2 \left(\frac{n}{p^k} - 1 \right) = 2.$$

Zatem

- każdy powyższy składnik równy jest 0 lub 1,
- x_p szacuje się przez maksymalne k ,

Wyznaczymy $x_p = v_p\binom{2n}{n} = v_p((2n)!) - v_p(n! \cdot n!) = v_p((2n)!) - 2v_p(n!)$.

Z wzoru Legendre'a jest to suma postaci:

$$\sum_k \left(\left[\frac{2n}{p^k} \right] - 2 \left[\frac{n}{p^k} \right] \right).$$

Dla każdego k mamy:

$$0 \leq \left[\frac{2n}{p^k} \right] - 2 \left[\frac{n}{p^k} \right] < \frac{2n}{p^k} - 2 \left(\frac{n}{p^k} - 1 \right) = 2.$$

Zatem

- każdy powyższy składnik równy jest 0 lub 1,
- x_p szacuje się przez maksymalne k ,
- a zatem otrzymujemy szacowanie $p^{x_p} \leq 2n$.

Wyznaczymy $x_p = v_p\binom{2n}{n} = v_p((2n)!) - v_p(n! \cdot n!) = v_p((2n)!) - 2v_p(n!)$.

Wniosek

Niech $x_p = v_p\binom{2n}{n}$. Wówczas:

- $x_p \leq 1$, dla $p > \sqrt{2n}$,
- $x_p = 0$, dla p nieparzystych większych od $\frac{2}{3}n$ i nie większych od n .

Wyznaczymy $x_p = v_p\binom{2n}{n}$.

Wniosek

Niech $x_p = v_p\binom{2n}{n}$. Wówczas:

- $x_p \leq 1$, dla $p > \sqrt{2n}$,
- $x_p = 0$, dla p nieparzystych większych od $\frac{2}{3}n$ i nie większych od n .

Dowód.

- Jeśli $p > \sqrt{2n}$, to $p^2 > 2n$. A zatem w tym przypadku maksymalne k takie, że $p^k \leq 2n$ równe jest 1.

Wyznaczymy $x_p = v_p\binom{2n}{n}$.

Wniosek

Niech $x_p = v_p\binom{2n}{n}$. Wówczas:

- $x_p \leq 1$, dla $p > \sqrt{2n}$,
- $x_p = 0$, dla p nieparzystych większych od $\frac{2}{3}n$ i nie większych od n .

Dowód.

- Jeśli $p > \sqrt{2n}$, to $p^2 > 2n$. A zatem w tym przypadku maksymalne k takie, że $p^k \leq 2n$ równe jest 1.
- Jeśli $p \geq 3$ oraz zachodzi warunek $2n < 3p \leq 3n$, to
 - w iloczynie $(2n)!$ są tylko dwie wielokrotności p , więc $v_p((2n)!) = 2$,
 - liczba $n!$ ma czynnik p , więc $v_p(n! \cdot n!) = 2$.

Jak zatem oszacować można rozkład $\binom{2n}{n}$ na czynniki pierwsze?

Jak zatem oszacować można rozkład $\binom{2n}{n}$ na czynniki pierwsze?

$$\binom{2n}{n} \leq \prod_{2 \leq p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p \cdot \prod_{n < p \leq 2n} p,$$

przy czym po prawej stronie mamy:

- iloczyn potęg k_i dzielników pierwszych p_i od 2 do nie dalej niż $\sqrt{2n}$, przy czym zawsze:

$$p_i^{k_i} \leq 2n \quad , \text{ bo } k_i = v_{p_i} \binom{2n}{n},$$

Jak zatem oszacować można rozkład $\binom{2n}{n}$ na czynniki pierwsze?

$$\binom{2n}{n} \leq \prod_{2 \leq p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p \cdot \prod_{n < p \leq 2n} p,$$

przy czym po prawej stronie mamy:

- iloczyn potęg k_i dzielników pierwszych p_i od 2 do nie dalej niż $\sqrt{2n}$, przy czym zawsze:

$$p_i^{k_i} \leq 2n \quad , \text{ bo } k_i = v_{p_i} \binom{2n}{n},$$

- iloczyn tych liczb pierwszych, które są większe niż $\sqrt{2n}$ a nie większe niż $\frac{2}{3}n$, wchodzących do rozkładu $\binom{2n}{n}$ z wykładnikiem **co najwyżej 1**,

Jak zatem oszacować można rozkład $\binom{2n}{n}$ na czynniki pierwsze?

$$\binom{2n}{n} \leq \prod_{2 \leq p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p \cdot \prod_{n < p \leq 2n} p,$$

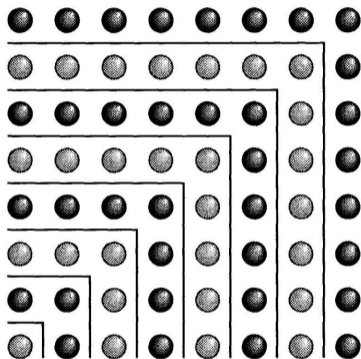
przy czym po prawej stronie mamy:

- iloczyn potęg k_i dzielników pierwszych p_i od 2 do nie dalej niż $\sqrt{2n}$, przy czym zawsze:

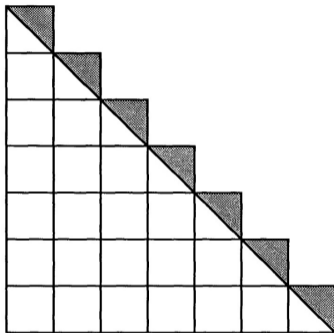
$$p_i^{k_i} \leq 2n \quad , \text{ bo } k_i = v_{p_i} \binom{2n}{n},$$

- iloczyn tych liczb pierwszych, które są większe niż $\sqrt{2n}$ a nie większe niż $\frac{2}{3}n$, wchodzących do rozkładu $\binom{2n}{n}$ z wykładnikami **co najwyżej 1**,
- iloczyn tych liczb pierwszych, które są większe od n , a mniejsze od $2n$ — takie, o które pyta postulat Bertrand'a. Jeśli takie p istnieje, to $x_p = 1$.

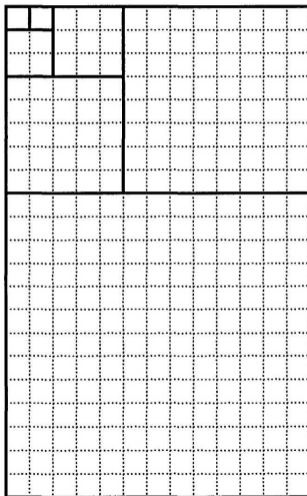
Zagadka 1. Ułóż wzór opisujący poniższy rysunek.

Zagadka 2. Ułóż wzór opisujący poniższy rysunek.

Zagadka 3. Ułóż wzór opisujący poniższy rysunek.

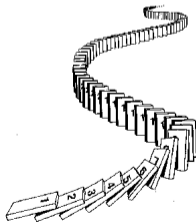

Zasada indukcji matematycznej (mocnej)

Niech $T(1), T(2), T(3), \dots$ — zdania ponumerowane l. naturalnymi. Jeśli

- (i) $T(1)$ jest zdaniem prawdziwym,
- (ii) dla każdego $k \in \mathbb{N}$ prawdziwość zdań $T(1), T(2), \dots, T(k)$ implikuje prawdziwość zdania $T(k + 1)$,

to zdanie $T(n)$ jest prawdziwe, dla każdej liczby naturalnej $n \geq 1$.

Zasada indukcji matematycznej (mocnej)

Niech $T(1), T(2), T(3), \dots$ — zdania ponumerowane l. naturalnymi. Jeśli

- (i) $T(1)$ jest zdaniem prawdziwym,
- (ii) dla każdego $k \in \mathbb{N}$ prawdziwość zdań $T(1), T(2), \dots, T(k)$ implikuje prawdziwość zdania $T(k+1)$,

to zdanie $T(n)$ jest prawdziwe, dla każdej liczby naturalnej $n \geq 1$.

Przykład

- zdanie $T(1)$ postaci $1 = \frac{1 \cdot 2}{2}$,
- zdanie $T(2)$ postaci $1 + 2 = \frac{2 \cdot 3}{2}$,
- zdanie $T(3)$ postaci $1 + 2 + 3 = \frac{3 \cdot 4}{2}$,
- ...
- zdanie $T(k)$ postaci $1 + 2 + 3 + \dots + k = \frac{k(k+1)}{2}$.

Zasada indukcji matematycznej (mocnej)

Niech $T(1), T(2), T(3), \dots$ — zdania ponumerowane l. naturalnymi. Jeśli

- (i) $T(1)$ jest zdaniem prawdziwym,
- (ii) dla każdego $k \in \mathbb{N}$ prawdziwość zdań $T(1), T(2), \dots, T(k)$ implikuje prawdziwość zdania $T(k+1)$,

to zdanie $T(n)$ jest prawdziwe, dla każdej liczby naturalnej $n \geq 1$.

Przykład

- zdanie $T(1)$ mówiące, że $1 = \frac{1 \cdot 2}{2}$ jest prawdziwe,
- zakładając prawdziwość zdania $T(k)$ pokażmy prawdziwość zdania $T(k+1)$:

$$\underbrace{1 + 2 + \dots + k}_{\text{stosujemy } T(k)} + (k+1) = \frac{k(k+1)}{2} + (k+1) = \frac{(k+1)(k+2)}{2}.$$

Zadanie. Pokaż, że dla dowolnego naturalnego $n \geq 1$ zachodzi nierówność:

$$2^n \geq n + 1.$$

Zadanie. Pokaż, że dla dowolnego naturalnego $n \geq 1$ zachodzi nierówność:

$$2^n \geq n + 1.$$

Dowód indukcyjny. Zdanie $T(k)$: zachodzi nierówność $2^k \geq k + 1$.

- Baza indukcji. Dla $k = 1$ mamy równość.

Zadanie. Pokaż, że dla dowolnego naturalnego $n \geq 1$ zachodzi nierówność:

$$2^n \geq n + 1.$$

Dowód indukcyjny. Zdanie $T(k)$: zachodzi nierówność $2^k \geq k + 1$.

- Baza indukcji. Dla $k = 1$ mamy równość.
- Krok indukcyjny. Załóżmy, że $2^k > k + 1$. Pokażmy, że $2^{k+1} > k + 2$.

Zadanie. Pokaż, że dla dowolnego naturalnego $n \geq 1$ zachodzi nierówność:

$$2^n \geq n + 1.$$

Dowód indukcyjny. Zdanie $T(k)$: zachodzi nierówność $2^k \geq k + 1$.

- Baza indukcji. Dla $k = 1$ mamy równość.
- Krok indukcyjny. Załóżmy, że $2^k > k + 1$. Pokażmy, że $2^{k+1} > k + 2$.
- Mamy:

$$2^{k+1} = 2 \cdot 2^k > 2 \cdot (k + 1) = 2k + 2 > k + 2.$$

Zadanie. Pokaż, że dla dowolnego naturalnego $n \geq 1$ zachodzi nierówność:

$$2^n \geq n + 1.$$

Dowód indukcyjny. Zdanie $T(k)$: zachodzi nierówność $2^k \geq k + 1$.

- Baza indukcji. Dla $k = 1$ mamy równość.
- Krok indukcyjny. Załóżmy, że $2^k > k + 1$. Pokażmy, że $2^{k+1} > k + 2$.
- Mamy:

$$2^{k+1} = 2 \cdot 2^k > 2 \cdot (k + 1) = 2k + 2 > k + 2.$$

- Pokazaliśmy zatem, że implikacja $T(k) \Rightarrow T(k + 1)$ zachodzi dla każdego k . Skoro zarówno baza, jak i krok indukcyjny są prawdziwe, rozważana nierówność zachodzi dla każdego naturalnego $n \geq 1$.

Zadanie. Pokaż, że jeśli p_n jest n -tą liczbą pierwszą, to $p_n < 2^{2^n}$.

Zadanie. Pokaż, że jeśli p_n jest n -tą liczbą pierwszą, to $p_n < 2^{2^n}$.

- Zdanie $T(k)$ — zachodzi nierówność $p_k < 2^{2^k}$.

Zadanie. Pokaż, że jeśli p_n jest n -tą liczbą pierwszą, to $p_n < 2^{2^n}$.

- Zdanie $T(k)$ — zachodzi nierówność $p_k < 2^{2^k}$.
- Oczywiście $T(1)$ jest prawdą: $p_1 = 2 < 2^{2^1}$.

Zadanie. Pokaż, że jeśli p_n jest n -tą liczbą pierwszą, to $p_n < 2^{2^n}$.

- Zdanie $T(k)$ — zachodzi nierówność $p_k < 2^{2^k}$.
- Oczywiście $T(1)$ jest prawdą: $p_1 = 2 < 2^{2^1}$.
- Załóżmy, że zdania $T(1), \dots, T(k)$ są prawdziwe. Mamy wtedy

$$p_1 < 2^{2^1}, \quad p_2 < 2^{2^2}, \quad \dots, \quad p_k < 2^{2^k}.$$

Zadanie. Pokaż, że jeśli p_n jest n -tą liczbą pierwszą, to $p_n < 2^{2^n}$.

- Zdanie $T(k)$ — zachodzi nierówność $p_k < 2^{2^k}$.
- Oczywiście $T(1)$ jest prawdą: $p_1 = 2 < 2^{2^1}$.
- Załóżmy, że zdania $T(1), \dots, T(k)$ są prawdziwe. Mamy wtedy

$$p_1 < 2^{2^1}, \quad p_2 < 2^{2^2}, \quad \dots, \quad p_k < 2^{2^k}.$$

- Mnożąc te wszystkie nierówności stronami:

$$p_1 p_2 \dots p_k + 1 \leq 2^{2^1} \cdot 2^{2^2} \cdot \dots \cdot 2^{2^k} = 2^{2^1+2^2+\dots+2^k} = 2^{2^{k+1}-2} < 2^{2^{k+1}}.$$

Zadanie. Pokaż, że jeśli p_n jest n -tą liczbą pierwszą, to $p_n < 2^{2^n}$.

- Zdanie $T(k)$ — zachodzi nierówność $p_k < 2^{2^k}$.
- Oczywiście $T(1)$ jest prawdą: $p_1 = 2 < 2^{2^1}$.
- Załóżmy, że zdania $T(1), \dots, T(k)$ są prawdziwe. Mamy wtedy

$$p_1 < 2^{2^1}, \quad p_2 < 2^{2^2}, \quad \dots, \quad p_k < 2^{2^k}.$$

- Mnożąc te wszystkie nierówności stronami:

$$p_1 p_2 \dots p_k + 1 \leq 2^{2^1} \cdot 2^{2^2} \cdot \dots \cdot 2^{2^k} = 2^{2^1 + 2^2 + \dots + 2^k} = 2^{2^{k+1} - 2} < 2^{2^{k+1}}.$$

- Każdy dzielnik pierwszy p liczby $p_1 p_2 \dots p_k + 1$ spełnia $p < 2^{2^{k+1}}$. Żadna z liczb p_1, \dots, p_k nie jest dzielnikiem pierwszym liczby $p_1 p_2 \dots p_k + 1$.

Zadanie. Pokaż, że jeśli p_n jest n -tą liczbą pierwszą, to $p_n < 2^{2^n}$.

- Zdanie $T(k)$ — zachodzi nierówność $p_k < 2^{2^k}$.
- Oczywiście $T(1)$ jest prawdą: $p_1 = 2 < 2^{2^1}$.
- Załóżmy, że zdania $T(1), \dots, T(k)$ są prawdziwe. Mamy wtedy

$$p_1 < 2^{2^1}, \quad p_2 < 2^{2^2}, \quad \dots, \quad p_k < 2^{2^k}.$$

- Mnożąc te wszystkie nierówności stronami:

$$p_1 p_2 \dots p_k + 1 \leq 2^{2^1} \cdot 2^{2^2} \cdot \dots \cdot 2^{2^k} = 2^{2^1+2^2+\dots+2^k} = 2^{2^{k+1}-2} < 2^{2^{k+1}}.$$

- Każdy dzielnik pierwszy p liczby $p_1 p_2 \dots p_k + 1$ spełnia $p < 2^{2^{k+1}}$. Żadna z liczb p_1, \dots, p_k nie jest dzielnikiem pierwszym liczby $p_1 p_2 \dots p_k + 1$.
- A zatem jednym z dzielników pierwszych liczby $p_1 p_2 \dots p_k + 1$ jest p_{k+1} , co kończy krok indukcyjny. Szacowanie to jest nieefektywne.

Zadanie. Dla dowolnej liczby naturalnej $n > 1$ zachodzą nierówności

$$\frac{4^n}{2n} \leq \binom{2n}{n} < 4^n.$$

Zadanie. Dla dowolnej liczby naturalnej $n > 1$ zachodzą nierówności

$$\frac{4^n}{2n} \leq \binom{2n}{n} < 4^n.$$

Dowód.

- Z jednej strony mamy

$$2n \cdot \binom{2n}{n} = \frac{(2n)! \cdot 2n}{n! \cdot n!} = \underbrace{\frac{2}{1} \cdot \frac{3}{1} \cdot \frac{4}{2} \cdot \frac{5}{2} \cdots \frac{2n-2}{n-1} \cdot \frac{2n-1}{n-1} \cdot \frac{2n}{n} \cdot \frac{2n}{n}}_{2n}.$$

- każdy z $2n$ ułamków jest większy lub równy od 2, więc iloczyn jest $\geq 2^{2n} = 4^n$.

Zadanie. Dla dowolnej liczby naturalnej $n > 1$ zachodzą nierówności

$$\frac{4^n}{2n} \leq \binom{2n}{n} < 4^n.$$

Dowód.

- Z jednej strony mamy

$$2n \cdot \binom{2n}{n} = \frac{(2n)! \cdot 2n}{n! \cdot n!} = \underbrace{\frac{2}{1} \cdot \frac{3}{1} \cdot \frac{4}{2} \cdot \frac{5}{2} \cdots \frac{2n-2}{n-1} \cdot \frac{2n-1}{n-1} \cdot \frac{2n}{n} \cdot \frac{2n}{n}}_{2n}.$$

- każdy z $2n$ ułamków jest większy lub równy od 2, więc iloczyn jest $\geq 2^{2n} = 4^n$.

Dowód drugiej nierówności będzie analogiczny.

Zadanie. Dla dowolnej liczby naturalnej $n > 1$ zachodzą nierówności

$$\frac{4^n}{2n} \leq \binom{2n}{n} < 4^n.$$

Dowód (cd.) Mamy:

$$\begin{aligned} \binom{2n}{n} &= \frac{(2n)!}{n! \cdot n!} = 2^n \cdot \frac{n! \cdot 1 \cdot 3 \cdot 5 \cdot \dots \cdot 2n-1}{n! \cdot n!} \\ &= 2^n \cdot \frac{1 \cdot 3 \cdot 5 \cdot \dots \cdot 2n-1}{n!} \\ &< 2^n \cdot \frac{2 \cdot 4 \cdot 6 \cdot \dots \cdot 2n}{n!} = 4^n \end{aligned}$$

Zadanie. Dla dowolnej liczby naturalnej $n > 1$ zachodzą nierówności

$$\frac{4^n}{2n} \leq \binom{2n}{n} < 4^n.$$

Dowód (cd.) Mamy:

$$\begin{aligned} \binom{2n}{n} &= \frac{(2n)!}{n! \cdot n!} = 2^n \cdot \frac{n! \cdot 1 \cdot 3 \cdot 5 \cdot \dots \cdot 2n-1}{n! \cdot n!} \\ &= 2^n \cdot \frac{1 \cdot 3 \cdot 5 \cdot \dots \cdot 2n-1}{n!} \\ &< 2^n \cdot \frac{2 \cdot 4 \cdot 6 \cdot \dots \cdot 2n}{n!} = 4^n \end{aligned}$$

Uwaga. Analogicznie pokazujemy, że dla $n > 1$:

$$\binom{2n+1}{n} < 4^n.$$

Wniosek

Dla każdej liczby naturalnej $n > 1$ iloczyn wszystkich liczb pierwszych p spełniających nierówność $n < p < 2n$ jest mniejszy od 4^n .

To jest prawda, bo

$$\prod_{n < p < 2n} p \leq \binom{2n}{n} < 4^n.$$

Wniosek

Dla każdej liczby naturalnej $n > 1$ iloczyn wszystkich liczb pierwszych p spełniających nierówność $n < p < 2n$ jest mniejszy od 4^n .

Znacznie lepszy wniosek

Dla każdej liczby naturalnej $n > 1$ iloczyn wszystkich liczb pierwszych nie większych niż n można oszacować z góry przez 4^{n-1} , tzn.

$$\prod_{p \leq n} p \leq 4^{n-1}.$$

Wniosek

Dla każdej liczby naturalnej $n > 1$ iloczyn wszystkich liczb pierwszych p spełniających nierówność $n < p < 2n$ jest mniejszy od 4^n .

Znacznie lepszy wniosek

Dla każdej liczby naturalnej $n > 1$ iloczyn wszystkich liczb pierwszych nie większych niż n można oszacować z góry przez 4^{n-1} , tzn.

$$\prod_{p \leq n} p \leq 4^{n-1}.$$

Dowód korzysta z zasady indukcji (a nie korzysta z wniosku wyżej!). Gdy $k = 2$ otrzymujemy $2 \leq 4$. Załóżmy, że fakt ten jest prawdziwy dla pewnego $k > 2$.

Twierdzenie

Dla każdej liczby naturalnej $n > 1$ iloczyn wszystkich liczb pierwszych nie większych niż n można oszacować z góry przez 4^{n-1} , tzn. $\prod_{p \leq n} p \leq 4^{n-1}$.

Dowód. Wystarczy założyć, że $k = 2m + 1 \in \mathbb{P}$. Mamy:

$$\prod_{p \leq 2m+1} p = \prod_{p \leq m+1} p \cdot \prod_{m+1 < p < 2m+1} p.$$

Twierdzenie

Dla każdej liczby naturalnej $n > 1$ iloczyn wszystkich liczb pierwszych nie większych niż n można oszacować z góry przez 4^{n-1} , tzn. $\prod_{p \leq n} p \leq 4^{n-1}$.

Dowód. Wystarczy założyć, że $k = 2m + 1 \in \mathbb{P}$. Z zał. indukcyjnego dla $m + 1 < k$:

$$\prod_{p \leq 2m+1} p = \prod_{p \leq m+1} p \cdot \prod_{m+1 < p < 2m+1} p \leq 4^m \cdot \prod_{m+1 < p < 2m+1} p$$

Twierdzenie

Dla każdej liczby naturalnej $n > 1$ iloczyn wszystkich liczb pierwszych nie większych niż n można oszacować z góry przez 4^{n-1} , tzn. $\prod_{p \leq n} p \leq 4^{n-1}$.

Dowód. Wystarczy założyć, że $k = 2m + 1 \in \mathbb{P}$. Z zał. indukcyjnego dla $m + 1 < k$:

$$\prod_{p \leq 2m+1} p = \prod_{p \leq m+1} p \cdot \prod_{m+1 < p < 2m+1} p \leq 4^m \cdot \prod_{m+1 < p < 2m+1} p$$

Druga kluczowa uwaga wynikająca z rozważania liczb pierwszych p od $m + 1$ do $2m + 1$, które dzielą $(2m + 1)!$, ale nie $m!$ lub $(m + 1)!$: zachodzi nierówność

$$\prod_{m+1 < p < 2m+2} p \leq \binom{2m+1}{m} < 4^m.$$

Twierdzenie

Dla każdej liczby naturalnej $n > 1$ iloczyn wszystkich liczb pierwszych nie większych niż n można oszacować z góry przez 4^{n-1} , tzn. $\prod_{p \leq n} p \leq 4^{n-1}$.

Dowód. Wystarczy założyć, że $k = 2m + 1 \in \mathbb{P}$. Z zał. indukcyjnego dla $m + 1 < k$:

$$\prod_{p \leq 2m+1} p = \prod_{p \leq m+1} p \cdot \prod_{m+1 < p < 2m+1} p \leq 4^m \cdot \prod_{m+1 < p < 2m+1} p$$

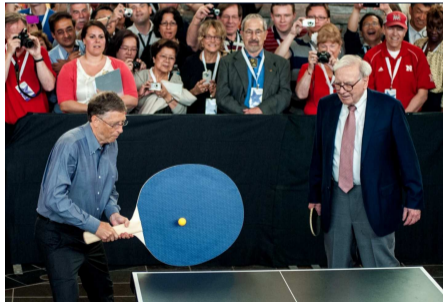
Druga kluczowa uwaga wynikająca z rozważania liczb pierwszych p od $m + 1$ do $2m + 1$, które dzielą $(2m + 1)!$, ale nie $m!$ lub $(m + 1)!$: zachodzi nierówność

$$\prod_{m+1 < p < 2m+2} p \leq \binom{2m+1}{m} < 4^m.$$

Zatem całość szacuje się przez $4^m \cdot 4^m = 4^{2m} = 4^{k-1}$, co daje krok indukcyjny.

CZEŚĆ IV

DOWÓD POSTULATU BERTRANDA

Bill Gates i Warren Buffet. Duża paletka symbolizuje *grube*szacowania, które zaraz wykonamy.

**Następujące liczby są pierwsze
i każda następna jest mniejsza niż dwukrotność poprzedniej:**

2, 3, 5, 7, 13, 23, 43, 83, 163, 317, 631, 1259, 2503, 4001, 7993, 15973, 23333.

Wniosek

Przykład: każdy przedział $(n, 2n]$ dla $n \leq 23328$ zawiera jedną z powyższych 17 liczb pierwszych. A zatem hipoteza Bertranda działa dla $n \leq 23328$.

Wiemy, że:

$$\binom{2n}{n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p \cdot \prod_{n < p \leq 2n} p,$$

przy czym po prawej stronie mamy:

- iloczyn potęg k_i liczb pierwszych p_i mniejszych od $\sqrt{2n}$, przy czym zawsze:

$$p_i^{k_i} \leq 2n,$$

- iloczyn tych liczb pierwszych, które są większe niż $\sqrt{2n}$ a nie większe niż $\frac{2}{3}n$, wchodzących do rozkładu $\binom{2n}{n}$ z wykładnikiem **co najwyżej** 1,
- iloczyn tych liczb pierwszych, które są większe od n , a mniejsze od $2n$ — takie, o które pyta postulat Bertranda. Jeśli takie p istnieje, to $x_p = 1$.

A zatem

$$\frac{4^n}{2n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p \cdot \prod_{n < p \leq 2n} p,$$

przy czym po prawej stronie mamy:

- iloczyn potęg k_i liczb pierwszych p_i mniejszych od $\sqrt{2n}$, przy czym zawsze:

$$p_i^{k_i} \leq 2n,$$

- iloczyn tych liczb pierwszych, które są większe niż $\sqrt{2n}$ a nie większe niż $\frac{2}{3}n$, wchodzących do rozkładu $\binom{2n}{n}$ z wykładnikami **co najwyżej 1**,
- iloczyn tych liczb pierwszych, które są większe od n , a mniejsze od $2n$ — takie, o które pyta postulat Bertranda. Jeśli takie p istnieje, to $x_p = 1$.

Założmy, **wbrew tezie Postulatu**, że trzeci iloczyn równy jest 1.

Przypuśćmy zatem, że

$$\frac{4^n}{2n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p.$$

Przypuśćmy zatem, że

$$\frac{4^n}{2n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p.$$

Mamy teraz:

- jeśli $p_i \leq \sqrt{2n}$, to $p_i^{k_i} \leq 2n$, czyli:

$$\frac{4^n}{2n} \leq (2n)^{\sqrt{2n}} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p,$$

bowiem liczb p_i jest nie więcej niż $\sqrt{2n}$.

Przypuśćmy zatem, że

$$\frac{4^n}{2n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p.$$

Mamy teraz:

- jeśli $p_i \leq \sqrt{2n}$, to $p_i^{k_i} \leq 2n$, czyli:

$$\frac{4^n}{2n} \leq (2n)^{\sqrt{2n}} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p,$$

bowiem liczb p_i jest nie więcej niż $\sqrt{2n}$.

- Na mocy „lepszego wniosku” wiemy, że:

$$\prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p \leq \prod_{p \leq \frac{2}{3}n} p \leq 4^{\frac{2}{3}n}.$$

Przypuśćmy zatem, że

$$\frac{4^n}{2n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p.$$

W rezultacie

$$4^n \leq (2n)^{\sqrt{2n}+1} \cdot 4^{\frac{2}{3}n} \iff 2^{2n} \leq (2n)^{3(1+\sqrt{2n})}$$

Przypuśćmy zatem, że

$$\frac{4^n}{2n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p.$$

W rezultacie

$$4^n \leq (2n)^{\sqrt{2n}+1} \cdot 4^{\frac{2}{3}n} \iff 2^{2n} \leq (2n)^{3(1+\sqrt{2n})}$$

Jak się okazuje, gdy n jest „dostatecznie duże”, powyższa nierówność nie jest prawdziwa. Korzystając ze znanej nam nierówności $k + 1 \leq 2^k$ mamy:

$$2n = (\sqrt[6]{2n})^6 < ((\sqrt[6]{2n})^6 + 1)^6 < 2^{6\sqrt[6]{2n}}.$$

Przypuśćmy zatem, że

$$\frac{4^n}{2n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p.$$

W rezultacie

$$4^n \leq (2n)^{\sqrt{2n}+1} \cdot 4^{\frac{2}{3}n} \iff 2^{2n} \leq (2n)^{3(1+\sqrt{2n})}$$

Jak się okazuje, gdy n jest „dostatecznie duże”, powyższa nierówność nie jest prawdziwa. Korzystając ze znanej nam nierówności $k + 1 \leq 2^k$ mamy:

$$2n = (\sqrt[6]{2n})^6 < ((\sqrt[6]{2n})^6 + 1)^6 < 2^{6\sqrt[6]{2n}}.$$

Mamy więc:

$$2^{2n} \leq (2n)^{3(1+\sqrt{2n})} \leq 2^{6\sqrt[6]{2n} \cdot 3(1+\sqrt{2})} = 2^{18\sqrt[6]{2n}(1+\sqrt{2})}.$$

Przypuśćmy zatem, że

$$\frac{4^n}{2n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p.$$

Mamy wreszcie $18 < 2\sqrt{2n}$, dla $n \geq 50$, więc

$$2^{2n} = 2^{18 \cdot \sqrt[6]{2n}(1+\sqrt{2})} < 2^{20 \sqrt[6]{2n}\sqrt{2n}} = 2^{20(2n)^{\frac{2}{3}}}.$$

Przypuśćmy zatem, że

$$\frac{4^n}{2n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p.$$

Mamy wreszcie $18 < 2\sqrt{2n}$, dla $n \geq 50$, więc

$$2^{2n} = 2^{18 \cdot \sqrt[6]{2n}(1+\sqrt{2})} < 2^{20 \sqrt[6]{2n}\sqrt{2n}} = 2^{20(2n)^{\frac{2}{3}}}.$$

Warunek $2n < 20(2n)^{\frac{2}{3}}$ daje $(2n)^{\frac{1}{3}} < 20$, czyli $n < 4000$.

A zatem trzeci iloczyn liczb pierwszych od n do $2n$ nie może być równy 1 dla $n \geq 4000$. Dowód twierdzenia Czebyszewa jest zakończony.

Przypuśćmy zatem, że

$$\frac{4^n}{2n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p.$$

Mamy wreszcie $18 < 2\sqrt{2n}$, dla $n \geq 50$, więc

$$2^{2n} = 2^{18 \cdot \sqrt[6]{2n}(1+\sqrt{2})} < 2^{20 \sqrt[6]{2n}\sqrt{2n}} = 2^{20(2n)^{\frac{2}{3}}}.$$

Warunek $2n < 20(2n)^{\frac{2}{3}}$ daje $(2n)^{\frac{1}{3}} < 20$, czyli $n < 4000$.

A zatem trzeci iloczyn liczb pierwszych od n do $2n$ nie może być równy 1 dla $n \geq 4000$. Dowód twierdzenia Czebyszewa jest zakończony.

Uwaga. Szacując bardzo podobnie jak wyżej można pokazać, że w każdym przedziale $(n, 2n)$ jest w istocie $\frac{\sqrt{2n}}{2}$ liczb pierwszych.

Uwaga. Szacując bardzo podobnie jak wyżej można pokazać, że w każdym przedziale $(n, 2n)$ jest w istocie

$$\frac{\sqrt{2n}}{2}$$

liczb pierwszych.

Uwaga. Szacując bardzo podobnie jak wyżej można pokazać, że w każdym przedziale $(n, 2n)$ jest w istocie

$$\frac{\sqrt{2n}}{2}$$

liczb pierwszych.

Rzeczywiście, każda taka liczba pierwsza szacuje się przez $2n$, a nierówność:

$$\frac{4^n}{2n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p \cdot (2n)^{\sqrt{2n}/2}$$

nie jest prawdziwa dla $2n \geq 900$. Dla pozostałych n sprawdzamy ręcznie.

Uwaga. Szacując bardzo podobnie jak wyżej można pokazać, że w każdym przedziale $(n, 2n)$ jest w istocie

$$\frac{\sqrt{2n}}{2}$$

liczb pierwszych.

Rzeczywiście, każda taka liczba pierwsza szacuje się przez $2n$, a nierówność:

$$\frac{4^n}{2n} \leq \prod_{p_i \leq \sqrt{2n}} p_i^{k_i} \cdot \prod_{\sqrt{2n} < p \leq \frac{2}{3}n} p \cdot (2n)^{\sqrt{2n}/2}$$

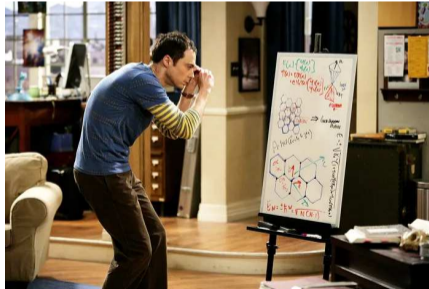
nie jest prawdziwa dla $2n \geq 900$. Dla pozostałych n sprawdzamy ręcznie.

Przykład: dla $n \geq 8$ mamy $\sqrt{2n}/2 \geq 2$, czyli w przedziale $(n, 2n)$ leżą co najmniej dwie liczby pierwsze (i nie lepiej: dla $n = 8$ i $2n = 16$ są to: 11, 13).

Już dla $n \geq 9$ między n oraz $2n$ są już co najmniej 3 liczby pierwsze.

CZEŚĆ V

WNIOSKI, PYTANIA, PROBLEMY

Sheldon Cooper przy tablicy, kadr z serialu *The Big Bang Theory*

Przykładowe zastosowania

Zadanie. Każda liczba naturalna większa od 7 jest sumą liczb pierwszych i ewentualnie liczby 1, przy czym każdy składnik może być użyty tylko raz.

Zadanie. Liczba $n!$ nie jest k -tą potęgą liczby całkowitej, dla $k > 1$.

Zadanie. Dla każdej całkowitej liczby dodatniej k istnieją co najmniej trzy różne liczby pierwsze mające dokładnie k cyfr.

Zadanie. Pokaż, że jeśli m oraz n są dodatnimi liczbami całkowitymi, to :

$$\frac{1}{m} + \frac{1}{m+1} + \dots + \frac{1}{m+n} \notin \mathbb{Z}.$$

Twierdzenie Czebyszewa nie jest traktowane jako *kanon olimpijski*. Te i znacznie więcej zadań opartych o twierdzenie Czebyszewa znaleźć można na przykład w poniższym artykule w Crux Mathematicorum: <https://cms.math.ca/wp-content/uploads/crux-pdfs/CRUXv42n4.pdf>.

Przykładowe zastosowania

Zadanie. Każda liczba naturalna n jest sumą liczb pierwszych, przy czym każdy składnik może być użyty tylko raz.

Zadanie. Liczba $n!$ nie jest k -tą potęgą liczby całkowitej, dla $k > 1$.

Zadanie. Dla każdej całkowitej liczby dodatniej k istnieją co najmniej trzy różne liczby pierwsze mające dokładnie k cyfr.

- Dla $1 \leq n \leq 7$ teza jest jasna. Załóżmy, że istnieje liczba całkowita większa od 7, która nie rozkłada się na sumę parami różnych liczb pierwszych. Weźmy najmniejszą taką liczbę n . Między $n/2$, a n są co najmniej...
- Każdy dzielnik pierwszy $n!$ jest liczbą od 1 do n . Między $n/2$, a n jest liczba pierwsza p i oczywiście $2p > n$, czyli $v_p(n!) = 1$. Nie może to być potęga.
- **Wskazówka.** Popatrz na liczby $10^{k-1}, 2 \cdot 10^{k-1}, 4 \cdot 10^{k-1}, 8 \cdot 10^{k-1}$.

Twierdzenie Sylwestera (1892)

Iloczyn kolejnych k liczb całkowitych większych niż k jest podzielny przez liczbę pierwszą większą niż k .

Uwaga. Dowodząc twierdzenie Czebyszewa kluczowe jest pokazanie, że iloczyn $(n+1)(n+2)\cdots 2n$ ma dzielnik pierwszy większy od n .

Twierdzenie Erdősa-Selfridge'a (1966 — otwarty 150 lat)

Nie istnieją $n, m, k, s \in \mathbb{Z}_+$, gdzie $k, s \geq 2$, że $(n+1)(n+2)\cdots(n+k) = m^s$.

Twierdzenie Erdősa

Dla każdej dodatniej liczby całkowitej k istnieje liczba $N \in \mathbb{N}$ taka, że dla liczb naturalnych $n > N$ istnieje co najmniej k liczb pierwszych między n oraz $2n$.

Problem Sierpińskiego (1958)

Czy dla każdej liczby naturalnej $n \geq 1$ oraz dowolnej liczby naturalnej $k \leq n$ pomiędzy liczbami kn oraz $(k+1)n$ znajduje się liczba pierwsza?

- dla $k = 1$ to jest postulat Bertranda,
- dla $k = 2$ jest elementarny dowód Bachraoui (2006): M. El Bachraoui, *Primes in the Interval $[2n, 3n]$* , Int. J. Contemp. Math. Sciences (13) 2006, 617-621.
https://www.researchgate.net/publication/267076371_Primes_in_the_interval_2n3n,
- dla $k = 3$ jest wynik Luo (2011), oraz Nagury dla $k = 5$ (1957).

Sformułowanie hipotezy jest w artykule Schinzel A., Sierpiński W., *Sur certaines hypotheses concernant les nombres premiers*, Acta Arithm., 4, (1958), 185-208 (strona 206, hipoteza H1 z komentarzami), <http://matwbn.icm.edu.pl/ksiazki/aa/aa4/aa432.pdf>.

Problem Legendre'a

Czy dla każdej liczby naturalnej $n \geq 1$ pomiędzy liczbami n^2 oraz $(n + 1)^2$ znajduje się liczba pierwsza?

Problem ten nosi nazwisko Legendre'a z uwagi na to, że popełnił on w 1798 roku brzemienne w skutkach błęd próbując udowodnić twierdzenie o istnieniu nieskończenie wielu liczb pierwszych w dowolnym ciągu arytmetycznym o względnie pierwszym pierwszym wyrazie i różnicy. Wynik ten pokazał w pełni dopiero Dirichlet w roku 1838. Jeden ze skutków błędu Legendre'a objawił się w pracach A. Desbovesa, który wywiódł z niego, że między kolejnymi kwadratami jest liczba pierwsza. Z czasem problem stał się sławny (jeden z tzw. problemów Landau). Problem ten do dziś wydaje się poza zasięgiem. W 1937 roku Ingham udowodnił, że dla dostatecznie dużych n istnieje liczba pierwsza pomiędzy n^3 oraz $(n + 1)^3$.